

системи з'являються синонімічні терміни (*backing storage, external memory, auxiliary memory, peripheral storage; external device, external unit, out device, peripheral device*). Деякі терміни застарівають та поступово виходять із вжитку (*computer – microcomputer/ personal computer, backing storage – external memory*). Відмітною рисою комп'ютерної лексики є її метафоричність, образний характер, причому визначені характеристики притаманні й термінологічним одиницям (*bracelet, bridge, spider, window, fog index, output spy program*). Інтерактивна взаємодія комп'ютерних користувачів призвели також до появи оцінних та експресивних конотацій у цілому ряду комп'ютерних термінів (*mailstorm, technospeak, crashing program, dead band*). Подібні процеси відбивають природний характер розвитку визначеної терміносистеми та її одиниць, метою створення яких є передача та обмін інформації у сфері комп'ютерних технологій та обслуговування її інформативних і комунікативних потреб. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у детальному аналізі структурно-семантичних і функціональних характеристик визначеної терміносистеми, дослідженні особливостей її впливу на розвиток та особливості функціонування інших терміносистем англійської мови.

Література:

1. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : ЧеРо, 2009. – 256 с.
2. Махачашвілі Р. К. Лінгвофілософські параметри інновацій англійської мови у сфері новітніх технологій: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Русудан Кирилівна Махачашвілі. – Запоріжжя, 2005. – 22 с.
3. Стрельбицька Л. Інтернет як полігон розвитку природної мови / Л. Стрельбицька // Вісник Нац. ун-ту Львівська політехніка. – 2005. – № 538. – С. 33–38.
4. Downing D. Dictionary of Computer and Internet Terms / D. Downing. – 10th ed. – Covington, Melody Mauldin Covington, 2009. – 554 p.
5. Lengel L. Computer Mediated Communication / L. Lengel, A. Tomic. – London : Sage Publication Group, 2004. – 272 p.

УДК 001.4:796.342

О. П. Коваль,

Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА ТЕНІСУ ЯК ОДИНИЦІ СПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано особливості терміна тенісу як одиниці термінології спорту, розглянуто взаємодію термінів та лексики загальнолітературної мови. Зокрема, подано визначення терміна тенісу, акцентовано на вмотивованості терміна як обов'язкової умови існування терміна в терміносистемі.

Ключові слова: термін тенісу, внутрішня форма, вмотивованість, поняття, дефініція, термінологія спорту.

В статье проанализированы особенности термина тенниса как единицы спортивной терминологии, рассмотрено взаимодействие терминов лексики и литературного языка. В частности дано определение термина тенниса, акцентировано внимание на мотивированности термина как обязательного условия существования термина в терминосистеме.

Ключевые слова: термин тенниса, внутренняя форма, мотивированность, понятие, дефиниция, терминология спорта.

The article deals with the features of tennis term as sports terminology unit. The relation between terms and common language has been outlined. The definition of tennis term has been given. The motivation of the term as the precondition to be the part of the term system has been highlighted.

Keywords: tennis terms, inner form, motivation, concept, definition, sports terminology.

Постановка проблеми. Еволюція спортивної термінології відбувалась паралельно з розвитком спорту. Ігри як історично складене явище виникли в глибокій давнині і є самостійним видом діяльності людини. Свого розвитку значною мірою людина завдячує саме грі.

Уважали, що м'яч для різних ігор був створений за зразком сонця, якому люди поклонялись. Зазначимо, що ігри з м'ячем віддалено нагадують теніс, бадмінтон і були відомі ще у Древній Греції і Римі [2, с. 10]. Середньовічна форма тенісу була відома як *real tennis – справжній теніс*, започаткована від гри XII ст. у Франції. Гра у теніс набула великої популярності серед британських королів, у періоди монархій Генріха V та Генріха VII. Поява сучасної версії тенісу відомої як *lawn tennis – теніс на галявині*, її термінологію вперше датують 1873 р., коли Волтер Вінгфілд запатентував гру під назвою *lawn tennis* та збірку правил, розміщену на 80 сторінках книги під назвою «Сфаристика, або Теніс на галявині». Значну кількість термінів Вінгфілд запозичив з французької мови. Серед них сам термін *tennis* – від французького слові *tenez (лови); racquet – від (ракетка)*, що походить від арабського *rakhat (долоня); duces – від a deux le jeu (коли обидва гравці мають однакову кількість очок)* [13, с. 74–76].

Отже, перші терміни тенісу – це звичайні, неспеціалізовані слова, з притаманною їм багатозначністю та синонімічними зв'язками. Мечковская Н.Б. зазначила, що у творенні термінів помітним є прагнення зробити їхню внутрішню форму прозорою, а згодом наголосити на вмотивованості назв у визначеннях [10, с. 201]. Дослідження етимології перших термінів засвідчує, що термінологія тенісу ґрунтується на словах загальноновживаної лексики.

Об'єктом дослідження є англійські терміни тенісу.

Предметом дослідження є особливості терміна тенісу як одиниці спортивної термінології.

Метою статті є проаналізувати особливості терміна тенісу та визначити його місце в лексико-семантичній системі мови.

Завдання дослідження:

- проаналізувати особливості терміна тенісу як одиниці спортивної термінології;
- розглянути проблему взаємодії терміна тенісу та лексики загальнолітературної мови;
- описати явище вмотивованості терміна як особливої умови існування в терміносистемі.

Методологічну основу дослідження визначили ідеї щодо системності лексики, статусу і шляхів розвитку терміносистем, екстралінгвістичних та лінгвістичних факторів формування метамови окремих галузей знань, викладені у працях: Ю. Д. Апресяна, О. С. Ахманової, С. Г. Бархударова, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура, В. Г. Гака, В. М. Грязнової, В. П. Даниленко, Ю. Н. Караулова, Д. С. Лотте, Г. П. Немець, А. А. Реформатського, L. Hoffman, E. Wüster та ін.

Виклад основного матеріалу. На даному етапі в тенісу є всі передумови, які дають змогу розглядати його як самостійний вид спорту, а саме: 1) розроблені та зафіксовані правила гри; 2) наявність власного інвентаря; 3) існування власної підмови, репрезентованої термінами на позначення понять тенісу.

Перші терміни на позначення тенісу, утворені шляхом спеціалізації значення з'явилися у XIX ст. Вони становлять історичне ядро термінології. Сюди належать *tennis, deuce, love, racquet, ball etc.* Терміни тенісу утворюють термінологію даної галузі, яку також трактуємо як систему, що існує у сфері спорту. Терміносистема тенісу належить до макротермінології, оскільки налічує понад 1000 термінів.

На підставі тверджень С.В. Гриньова вважаємо, що термін у спорті називає науково-професійне поняття, функціонує як одиниця певної спеціальної мови, активно взаємодіє із загальнонавчальною мовою. Зазначимо, що спортивну термінологію використовують як у вузькій сфері, так і в повсякденному спілкуванні. Такі терміни, як *court, tournament, racket* відомі і неспеціалістам, натомість, розуміння таких термінів, як *drop shot, backhand, forehand, American grip* вимагає знання особливої теорії ведення спортивної гри.

Багато загальнонавчаних слів мови професіоналів наділені термінологізованим значенням. Наприклад:

– *court* – 1) *a quadrangular area surrounded by a building or group of buildings* – дворук; 2) *a quadrangular area, either open or covered, marked out for ball games such as tennis or squash* – корт;

– *default* – 1) *failure to fulfil an obligation* – невиконання зобов'язань; 2) *being disqualified from a game* – дискваліфікація гравця [14, с. 287].

Для дослідження спортивної термінології важливо визначити її місце в лексико-семантичній системі мови. Даниленко В.П. виокремлює у мові три порівняно самостійні пласти: 1) нетермінологічна лексика (книжні слова); 2) загальнонаукова лексика – слова, що обслуговують різні сфери науки (*drill – спорт., військ.; draw – спорт., мех.*); 3) термінологічна (*backspin, smash, drop shot*) та ін. [5, с. 17–19].

Фахова лексика перманентно розвивається. Арнольд І. В. стверджує, що в розвитку спеціальної лексики відображена історія науки, техніки і культури [1, с. 253]. Отже, термін слугує накопиченню знань та переданні інформації, розкриттю його семантичної суті та функціонування.

У процесі подальшого аналізу спортивного терміна акцентуємо увагу на дефініції терміна.

Лінгвістичний енциклопедичний словник за редакцією В. Н. Ярцевої тлумачить термін як слово або словосполучення, що означає поняття спеціальної галузі знань, діяльності, що входять у загальну лексичну систему мови, лише завдяки певній термінології [12, с.508]. Арнольд І. В. аналогічно розуміє під терміном слово або стійке словосполучення, що слугує уточнювальною назвою поняття, специфічною для будь-якої галузі знань, виробництва, культури [1, с. 249]. На думку Б.Н. Головіна термін – це слово, або словосполучення, яке має спеціальне значення, виражає та формує спеціальне професійне поняття і використовується у процесі пізнання та освоєння наукових, професійно-технічних об'єктів, і відносин між ними [4, с. 5]. Дудок Р. І. так само зазначає, що терміном може бути будь-яке слово, словосполучення, що позначає певне поняття як його інваріант, спеціально створена одиниця, яка має якості неологізма [6, с. 176].

Зазначимо, що в сучасній лінгвістиці поширення набуває антропоцентричний підхід, що аналізує мову у її взаємозв'язку з людиною, її свідомістю, різними видами діяльності.

Найновіше визначення терміна пов'язане з виникненням когнітивного термінознавства. Воно трактує термін як динамічне явище, що формується у процесі пізнання, переходу від мисленнєвої категорії – до вербалізованого концепту. В. М. Лейчик і А. В. Суперанська зазначають про триєдину основу терміна, яку подамо схемою [9, с. 21]. (рис. 1.1).

Рис 1.1. Триєдина основа терміна

На наш погляд, досліджуваний термін тенісу – це слово, або словосполучення, що виражає специфічне поняття сфери спорту, в межах якої є інформативним, змістовним та однозначним.

Із наведених вище численних визначень термін узагальнено поданий як слово або словосполучення, який є мовним вираженням поняття, кінцевою ланкою у триєдиній основі термінів.

Шмельова О. Ю. наголошує на тісному зв'язку термінології та одиниць загальнонаціональної мови, оскільки терміни, утворені на базі понять, лексико-семантичних відносин, а також на їхньому словотвірному та граматичному рівнях, є вагомою частиною загальнонавчальної мови і невід'ємні від неї [11, с. 7]. Такий взаємозв'язок забезпечує постійний процес переходу термінологічної лексики у ранг нетермінологічної (загальнонавчальної), та навпаки.

У процесі аналізу можемо стверджувати, що існує тісний взаємозв'язок термінології і загальнонавчальної лексики, де терміном може бути одне із значень багатозначного слова. Наприклад, *draw* – у літературній мові означає *тяга, витягування, лотерея* і т.п., а в спорті (теніс) – *турнірна таблиця*, наприклад: *Seeded fifth she cruised through the draw to the final without dropping a set* (Посіяна під номером 5, вона дійшла по турнірній таблиці до фіналу, не програвши жодного сету) [15, с. 7]. Наведені термінологічні описи є складовими полісемантичного слова *draw* з поміткою належності до певної галузі знань, у якій вони зберігають свою точність та є однозначними. Межа між термінами та нетермінами може бути визначена за допомогою не тільки контекстуального аналізу, а й структурно-семантичного. Оскільки такі терміни є одночасно одиницями загальнонавчального та професійно-наукового знання, вони акумулюють мовну і спеціальну інформацію. Загальномова інформація по-своєму заломлюється у терміні через внутрішню форму постачає спеціальну (термінологічну) інформацію про найбільш суттєві ознаки цього об'єкта [3, с. 67–70].

Окремої уваги заслуговує явище вмотивованості термінології, де на рівень мотивації має вплив взаємодія термінології та загальнонавчальної мови. Між ними простежується тісний зв'язок, тому є усі підстави стверджувати, що у більшості випадків терміни вмотивовані.

Головні вимоги до терміна тенісу: стислість, точність та доступність. Перевагу надаємо вмотивованості терміна як обов'язкової умови існування в терміносистемі. Умотивованість є важливою характеристикою терміна як знака, яка є сполучною ланкою між формою та змістом знака, де в її основу покладено внутрішню форму. Д'яков А. С. виокремлює мотивацію як властивість внутрішньої форми, як результат її відповідності значенню. Внутрішня форма не може претендувати на розкриття усього значення мовного знака, її головна функція – чіткий орієнтир на денотат, визначення головних особливостей його значення, як одна з провідних ознак, що відокремлюються у значенні [7, с. 73].

На думку Кияк Т.Р., внутрішня форма – це лише посередник між лексичним значенням та матеріальною мовною оболонкою, тому аналіз внутрішньої форми слова не завжди допомагає визначити значення слова [8, с. 26]. Серед термінів тенісу часто натрапляємо на невідповідність внутрішньої форми та вмотивованості. Внутрішня форма похідного терміна *dirtballer* (*гравець, який змагається на глиняному корті*) репрезентована двома семантичними компонентами *dirt* і *ball*, проте цей термін не є вмотивованим *dirt*, що підтверджує словникова дефініція – *refers to a clay court specialists (стосується гравців, які змагаються на глиняному корті)* [www.sportspundit.com].

Кияк Т. Р. стверджує, що вмотивованість – це розумовий внутрішній образ, що потенційно абстрагує і відображає у вигляді аперцепційного уявлення одну чи кілька істотних ознак денотата, викликаних і фіксованих у пам'яті носія мови. Це системна характеристика терміна, що виконує роль «перекидного містка від звукової оболонки до значення» [8, с. 28].

Погоджуємося з класифікацією А.С. Д'якова, який на мовному рівні розрізняє три види вмотивованості: 1) **знакова (семіотична)**, властива лексичним одиницям, що реально функціонують у мові у вигляді мовних знаків; 2) **формальна (словотвірна)**, яка за внутрішньою формою розподіляється на *морфологічну та семантичну*.

Умотивованість термінів допомагає створити мисленнєвий образ поняття, що полегшує розуміння названого ним спеціального поняття за зовнішньою подібністю:

– *collar* – (*окантовка*); *face of a racket* – (*струнна поверхня*); *head* (*головка ракетки*);

за подібністю функції:

– *seed* – (*насінина, засівати*) – *посіяний гравець*; *slice* – (*різати тонкими скибочками*) – *різаний удар* тощо.

Відповідно до основних логічних категорій розрізняємо

– *міжкатегоріальні* зв'язки з поняттями, що виражені у формі терміна збігу основ термінів й окремих термінологічних словосполучень: *tour* – (*серія турнірів*) – *tournament* (*турнір*) – *tournament director* (*директор турніру*);

– *внутрішні категоріальні* зв'язки, які виражаються суфіксами й опорними елементами складних і складених термінів: *player* (*гравець*) – *stringer* (*майстер з натяжки струн на ракетку*) – *receiver* (*той, хто приймає подачу*) – *pusher* (*нападаючий гравець*). По суті, найвищого ступеня мотивації, на наш погляд, заслуговують терміни з родо-видовими зв'язками. Наприклад: *line* (*від*) – *лінія*; *center line* (*від*) – *середня лінія подачі*; *baseline* (*від*) – *задня лінія корту*; *service line* (*від*) – *лінія подачі*.

Наявний тісний зв'язок між підтипами мотивації об'єднує їх в один тип – семантико-морфологічну мотивацію. Тут яскравим прикладом може бути абревіатура. Наприклад: *ATP* (*Association of Tennis Professionals*) – *Асоціація тенісистів-професіоналів*, *ENP* (*Extreme Heat Policy*) – *правило екстремальної температури*.

3) змістову мотивацію визначаємо як структурно-семантичну характеристику лексичної одиниці, що експлікує лексико-семантичний зв'язок між значенням та внутрішньою формою терміна.

Щодо змістової мотивації – у термінології тенісу розрізняємо терміни вмотивовані та семантично нейтральні. Різновидом повністю вмотивованих термінів є *дефінітивні терміни* форма яких значною мірою розкриває зміст названого ним поняття, що виключає необхідність у дефініції: *grass court* – *майданчик із трав'яним покриттям*; *indoor court* – *закритий майданчик*. У вмотивованого терміна вибір терміноелемента зумовлений попереднім, нетермінологічним значенням слова. Сюди належать такі терміни, як *accuracy* – *точність удару*; *alley* – *коридор*; *beginner* – *гравець початківець*; *court* – *корт тощо*. До семантично нейтральних належать запозичені терміни, початкове значення яких нечітко простежується, наприклад: *tennis* – *теніс*; *love* – *нуль* – (*рахунок*); *raquet* – *ракетка*.

Отже, доходимо висновку, що терміну притаманні загальні та спеціальні ознаки, характерні для галузі знань, яку він репрезентує. Що стосується терміна тенісу, то він має тісний зв'язок із загальноживаною лексикою, яка і впливає на рівень мотивації термінів. Проте головною відмінністю є наявність у ньому дефініції, що надає статусу терміна та робить його зрозумілим за межами контексту у сфері спорту.

Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у аналізі термінологічної системи тенісу.

Література:

1. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1959. – 351 с.
2. Барчукова Г. В. Теория и методика настольного тенниса : учебник для студ. высш. учеб. заведений / Г. В. Барчукова, М. М. Богушас, О. В. Матвеев ; под ред. Г. В. Барчуковой. – М. : Изд. центр «Академия», 2006. – 528 с.
3. Володина М. Н. Теория терминологической номинации / М. Н. Володина. – М., 1997. – 197 с.
4. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 103 с.
5. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания; Академия наук СССР, Институт русского языка / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 242 с.
6. Дудок Р. І. Лінгвопрагматика англословного гуманітарного терміна : дис... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Роман Іванович Дудок. – Львів, 2011 – 422 с.
7. Д'яков А. С. Основы терминотворения. Семантические та социолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Видавн. дім КМ Академія, 2000. – 218 с.
8. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц: (количественные и качественные характеристики) : [монография] / Т. Р. Кияк. – Львов : Вища шк., 1988. – 160 с.
9. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – [Изд 3-е.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
10. Мечковская Н. Б. Методы изучения лексики / Н. Б. Мечковская ; под ред. А. Е. Супруна. – Мн. : Изд-во БГУ, 1975. – 232 с.
11. Шмелёва О. Ю. Терминологические процессы в синхронии и диахронии (на материале английского языка) / О. Ю. Шмелёва. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 120 с.
12. Ярцева В. Н. Лингвистический Энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева. – М. : Советская Энциклопедия, 1990. – 682 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

13. Kolby McHale A beginner's guide to the sport of tennis: understanding the terminology and techniques of the game / Webster's Digitals Services USA, 2011 – 152 p.
14. Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English / A S Hornby Edited by Sally Wehmeier. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 1538 с.
15. International Tennis Magazine, April 2012, – 7
16. www.sportspundit.com